

inkonkluzivno početje. Rezultat tega premisleka, ki bo prej ali slej dobil tudi pozitivno pravno obliko, bo moral biti opredelitev spolnega nasilja, ki ne bo več samo feministična, t. j. utemeljena v razlogih stranke žensk in postavljena v imenu njihove emancipacije, temveč bo mislila in zajela tudi drugi spol in – da ne bo diskriminacij – tudi spolno nasilje med pripadniki ali pripadnicami istega spola. S tem vprašanjem se zbornik ne ukvarja. Spolno nasilje je za vse avtorice sinonim za različne oblike nasilja moških nad ženskami in deklicami. Če se strinjamo, da je to zgodovinsko daleč prevladujoča "smer" spolnega nasilja, to še ne pomeni, da je edina. Zlasti to velja za odnose v današnjem urbanem svetu, ko tradicionalne vloge doživljajo hitre transformacije, ki so morda še vedno manjšinske, toda so realne. S feministične perspektive je identifikacija spolnega nasilja z nasiljem moških nad ženskami, mož nad ženami, očetov nad hčerami dopustna in tudi sprejemljiva, postane pa nesprejemljiva, če njeni vsebini podtaknemo tudi implicitno zanikanje nasprotne možnosti nasilja žensk nad moškimi, žen nad možovi in mater nad sinovi. Samoumevnost, s katero nekateri članki v zborniku opravijo to izenačitev, naredi korak v to smer. To posebej velja za stališča Liz Kelly, avtorice navedene definicije spolnega nasilja, ki se zavzema za razširitev dozdašnjih okvirov pravne določitve spolnega nasilja. Njena definicija ima s pravnega vidika to nemajhno hibo, da je subjektivna: nasilno je zanjo vsako dejanje, ki ga ob njegovem trajanju ali po njem ženska doživi kot nehoteni vdor v njeno zasebno sfero. Če za trenutek pustimo ob strani, da takšno doživljanje Kellyjeva povezuje samo z ženskami in ga razumemo kot veljavno tudi za moški spol, ostaja problem v tem, da je odločilni kriterij definicije doživljanja, kar je

kaj mehka podlaga za postavljanje pravnih norm in zakonov, ki merijo in kaznujejo preverljiva dejanja. Namen definicije je zajeti vse nevidne oblike nasilja, potopljeni del ledene gore, ki nad gladino pušča le najbolj skrajne oblike nasilja, in pokazati, da so te povezane z mnogimi manj prepoznavnimi in mnogo bolj razširjenimi oblikami v družinskem krogu, na delovnem mestu, v neformalnih stikih med pripadniki dveh spolov, skratka v domačem, vsakdanjem okolju, ki je zelo daleč od fantazmatične predstave o posilstvu, v kateri nastopa neznan moški in katere prizorišče je neznan temna zakotna ulica. V ta namen uporablja koncept "kontinuum spolnega nasilja", ki posilstvo virtualno prepozna že v najmanjšem spolnem nadlegovanju. Vendar normativne razmejitve nenasilnega in nasilnega dejanja s tem ne ponudi. Govoriti o kontinuumu je lahko smiselno, toda definicija ne odgovori zadovoljivo na vprašanje začetka kontinuumu, katerega skrajna oblika je posilstvo. Odgovor, ki se sklicuje na doživljanje, torej na subjektivno razsežnost, je pravno nesprejemljiv. Če naj problem spolnega nasilja iz njegovih najbolj skrajnih oblik prenesemo na njegove drobne pojavne oblike spolnega nadlegovanja, ker v nekaznovanem dopuščanju teh oblik nasilja vidimo etiologijo manifestacije onih, smo še vedno dolžni odgovor, ki bo družbeno dopustno obliko delovanja ločil od nedopustne, razmejil zapeljevanje od nadlegovanja, sicer lahko začetek kontinuumu nasilja in pojem nasilja raztegnemo v nedogled in za nasilje razglasimo vsak dotik, vsako ogovarjanje in naposled tudi vsak dar, t. j. vse, iz česar sestoji zapeljevanje ali pristop k izbranemu spolnemu objektu. Takšna zastavitev analize spolnega nasilja lahko privede do – vsaj zame – begavega sklepa, da ureditev odnosov med spoloma lahko temelji le na doslednem

kontraktualizmu. Pa še pri tej rešitvi obstaja možnost, da bi ena od strani razumela vztrajno ponavljanje pobude za začetek pogajanj kot verbalno nasilje in afrontnjeni integriteti.

Militantna stališča zbornika – dobro jih ekzemplificira izbor fotografije na naslovnici, kjer moška roka objema žensko prek ramen – so sprejemljiva, dokler opozarjajo na prevladujočo spolno diskriminacijo. Kolikor spolnega nasilja ne mislijo kot spolno dvosmerne dejavnosti in se ne zavzemajo za njegovo nesporno definicijo, se odpedujejo zakonotvorni vlogi.

Igor Pribac

G. Makarovič

SLOVENCİ IN ČAS Odnos do časa kot okvir in sestavina vsakdanjega življenja

Krt, Ljubljana, 1994,
446 strani

Ne le da vsaka zgodovinska družba pozna svoj čas, tudi vsak njen segment se samostojno opre-

deljuje do časa, ga prekraja v skladu s svojimi potrebami in željami. Preučevanje odnosa, ki ga neka skupnost in posameznik v njej ima do časa, se lahko potemtakem udejanja le ob določitvi kulturnega in socialnega konteksta, v katerem so navzoče take ali drugačne temeljne delitve in izmere časa. Oznake koledarski, dnevni, delovni, biografski, božji čas, ki jih uporabljajo etnologi in zgodovinarji, prelamljajo celovitost temporalnega in času odvzemajo naven tek. Hkrati pa si brez njihove rabe težko zamislimo sistematizirano obravnavo doživljanja in konceptualizacije časa v posameznih obdobjih, družbah in skupinah. Na to nadvse fluidno tematsko polje se je podal slovenski etnolog Gorazd Makarovič, avtor knjige Slovenci in čas. Seznanitev s številnimi raziskovalnimi izkušnjami uglednih družboslovcev, ki so se v zadnjih desetletjih preizkusili v razgradnji posameznih modelov časa in v razbiranju njihovega zgodovinskega porajanja in odmiranja, mu je bila nedvomno v oporo pri zarisu okvira izbrane tematike.

Ker je čas oziroma odnos do časa po avtorjevem mnenju pomemben kazalec socialnih, gospodarskih, političnih in kulturnih sprememb, ki se udejanjajo v družbi, so v njegovi študiji osvetljene raznolike časovne izmere predvsem z rekonstrukcijo okolja in obdobja, v katerih so se porajale, ohranjale in umirale.

Obdobje, ki ga avtor obravnava, se razteza od predkristjanizacije alpskih Slovanov vse do postindustrijske družbe devetdesetih let 20. stol. V skoraj dvatisočletnem obdobju avtor sledi porajanju in odmiranju dominantnih časovnih modelov, odkriva vzgibe spreminjanja časovnih konceptov in njihovo pronicanje v vsakdanje življenje, s katerim razume "kulturne oblike v dnevni, tedenski, letni in življenjski ritmični človeških dejanj, ki se ponavljajo in

si jih ljudje ne morejo svobodno izbirati, ker so določena z njihovim mestom v družbeni strukturi, njihovim načinom preživljanja ter veljavnimi skupinskimi kulturnimi normami" (str. 12).

Tako kot drugod po Evropi je tudi na Slovenskem kristjanizacija postopoma spodjedla ciklično, krožnopovratno pojmovanje časa in uveljavila nov tip časovnega orientiranja: rimski julijanski koledar, ki je zapovedane praznike delil od navadnih dni. Nov merilec časa je postala praksa cerkvenega bogoslužja, čeprav se je ob liturgičnem času še dalje ohranjal poljedelski čas, ki so ga določale lune mene, poljedelska opravila ipd. Vse do 19. stol. sta v kmečkem okolju agrarni in cerkveni čas soobstajala: cerkveni prazniki so postali podložniški dativni dnevi, cikličnost cerkvenega leta se je spojila s cikličnostjo agrarnega leta.

V mestnem okolju se je čas osvobodil cerkvenih spon že v srednjem veku. Za trgovce in obrtnike je čas postal dragocena vrednota, ki ga je bilo treba natančno izmeriti z mehanskimi urami; te so se v slovenskih urbanih naseljih pojavile v 15. stoletju. "Čas trgovca", kot ga imenuje Jacques Le Goff, je bil vse natančneje izmerjen, ni se opiral na različno dolge kanonične ure, bil je neodvisen od letnih časov. Podjetna naravnost je terjala učinkovitejšo organizacijo dela, ta pa nove, toge časovne ritme, ki so bili od narave neodvisni. Ritmi dela so sicer kljub uvedbi mehaničnih ur ostajali ohlapni. V poletnih mesecih so bili daljši kot v zimskih. Počakati je treba na manufakturni čas, na uvedbo strojev, da se je dnevni delovni ritem pospešil in postal vsakodnevno enakomeren in urejen po urah. Ohlapnega časovnega delovnega ritma je bilo konec šele z modernimi manufakturami in z uvedbo tedenskih enakomernih delovnih ritmov. Z modernizacijo in industrijsko revo-

lucijo v 19. stoletju je natančno merjeni urni dnevni čas prodril med širše ljudske plasti. Mehanske ure, budilke, žepne in hišne ure so merile čas v meščanskih, kmečkih in delavskih okoljih. Razčlenjevanje zgodovinskega doživljanja časa avtorja vodi tudi k osvetlitvi biografskega časa, ki ga v tradicionalni družbi določajo trije mejniki, rojstvo, poroka, smrt, in osvetlitvi osebnih občutij časa. Najizraziteje pa se po Makarovičevem mnenju osebna občutja časa kažejo v procesu osebnosti, ki ga v družbah starega režima izpričujejo oporoke, nagrobnički portreti in življenjepisi.

V zadnjem, petem poglavju avtor obravnava čas industrijske družbe in spremembe, ki jih je v odnosu do časa prinesla komunistična oblast po letu 1945. Koledar je bil dekristjaniziran, krščanski prazniki so bili sekularizirani in uveden je bil nov praznični cikel, čeprav so se v zasebni sferi še naprej ohranjali segmenti cerkvenega časa. Totalitarni režim je uveljavil nadzor nad vsemi oblikami človeške dejavnosti in s socialistično moralo vsilil slovenski družbi nove časovne ritme.

Klobčič, ki ga Makarovič odmotava, je raznolik in kompleksen, sestavlja ga kopica sorodnih in vendarle različnih niti. Njihovo odmotavanje avtorja vodi k stalnemu širjenju in zoževanju raziskovalnega fokusa, kar mu uspe, predvsem z opiranjem na bogato in raznoliko literaturo. Prav težnja, da bi bil čimbolj izčrpno opisan kontekst vsakdanjika, v katerem so soobstajale različne ravni doživljanja časa, potiska glavno temo na rob in prispeva k tematski prenasičenosti besedila. To Krtovo knjigo odlikuje slikovno gradivo, opremljeno z didaskalijami, in izčrpen povzetek, objavljen tudi v angleškem jeziku

Marta Verginella